

ลักษณะพุทธศิลป์พระพุทธรูปหินทรายวัดโพธิ์ศรี

อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู

The Buddhist Art of Sandstone Buddha's Images

in Wat Phosri Muang Nong Bua Lam Phu District, Nong Bua Lam Phu Province

ธีระวัฒน์ แสนคำ

Therawat Sankham

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

พระพุทธรูปหินทรายแกะสลักจำนวน 6 องค์ที่ประดิษฐานอยู่ภายในโบสถ์วัดโพธิ์ศรี บ้านลำภู ตำบลลำภู อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะพุทธศิลป์งดงาม จากการศึกษาพบว่า พระพุทธรูปหินทรายวัดโพธิ์ศรีเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างฝีมือช่างพื้นบ้าน มีร่องรอยการลงรักปิดทอง สามารถกำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 22-24

คำสำคัญ : พุทธศิลป์, พระพุทธรูปหินทราย, วัดโพธิ์ศรี

Abstract

Six sandstone-crafted Buddha images, enshrined in Wat Phosri's ordination hall, Lam Phu Village, Lam Phu Sub-district, Mueang District, Nong Bua Lam Phu Province, were fully completed with the graceful Buddhist art. According to the study, the sandstone Buddha images at Wat Phosri were characterized by the Lane Xang art and crafted by the local craftsmen. In addition, there were gilded traces on those Buddha images, of which creation period was estimated during the 22nd Buddhist century – the 24th Buddhist century.

Keywords: Buddhist Art, Sandstone Buddha Image, Wat Phosri

1. บทนำ

วัดโพธิ์ศรีหรือวัดห้วยโศก บ้านลำภู ตำบลลำภู อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นสถานที่ประดิษฐานหลวงพ่อบุญพระพุทธรูปวิชัย ซึ่งเป็นพระพุทธรูปโบราณที่สำคัญ และมีความศักดิ์สิทธิ์อีกองค์หนึ่งของจังหวัดหนองบัวลำภู ทั้งบริเวณที่ตั้งชุมชนบ้านลำภูยังคงเคยเป็นชุมชนโบราณที่มีความสำคัญคู่กับชุมชนโบราณเมืองหนองบัว ปัจจุบันวัดโพธิ์ศรีถือเป็นสถานที่สำคัญทางด้านพระพุทธศาสนาและการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดหนองบัวลำภู

นอกจากนี้ ภายในวัดโพธิ์ศรียังมีการพบพระพุทธรูปหินทรายแกะสลัก จำนวน 6 องค์ ประดิษฐานอยู่ภายในโบสถ์ ซึ่งมีความงดงามทางพุทธศิลป์และน่าสนใจ แต่ทว่าข้อมูลวิชาการทางประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปหินทรายแกะสลักกลุ่มดังกล่าวกลับไม่ได้รับการเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้ของคนท้องถิ่นและคนทั่วไปมากเท่าใดนัก

ผู้เขียนจึงได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปหินทรายแกะสลักวัดโพธิ์ศรี พร้อมทั้งได้นำภาพที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาประกอบตามสมควร เพื่อความสะดวกและเข้าใจง่ายของผู้อ่านบนพื้นฐานงานทางวิชาการ เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้พี่น้องชาวจังหวัดหนองบัวลำภูและประชาชนทั่วไปได้ศึกษาเรียนรู้ อันจะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดหนองบัวลำภูต่อไป

2. ลักษณะพุทธศิลป์พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 1

พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 1 เป็นพระพุทธรูปหินทรายแกะสลัก ปางนาคปรก องค์พระมีขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 19 เซนติเมตร ฐานล่างกว้าง 27 เซนติเมตร ความสูงรวมฐาน 54 เซนติเมตร

ภาพที่ 1 พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 1

พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 1 มีพุทธลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระกรณียาว ขมวดพระเกศาไม่ปรากฏชัด ไม่มีรัศมีเนื่องจากชิดกับเศียรนาค พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก พระวรกายค่อนข้างอวบ สังฆาฏิเป็นแผ่นเล็กปลายจรดประคด ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา พระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลลาในพุทธลักษณะปางมารวิชัย ประทับอยู่บนฐานสูง ด้านหน้าไม่มีลวดลายแกะสลัก เนื้อพระเศียรแกะสลักเป็นเศียรนาค 3 เศียร นาคเศียรกลางมีขนาดใหญ่ อ้าปากกว้างเห็นฟันชัดเจน ด้านหลังแกะสลักเป็นลำตัวนาค 3 ตัวชูคอขึ้นมาจากฐาน มีการทำเป็นลายเกล็ดนาคชัดเจน บริเวณพระวรกายองค์พระและผิวนาคมีรอยคราบรักสีดำสันนิษฐานว่าเดิมคงเป็นพระพุทธรูปลงรักปิดทอง

3. ลักษณะพุทธศิลป์พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 2

พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 2 เป็นพระพุทธรูปหินทรายแกะสลัก ปางนาคปรก องค์พระมีขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 27 เซนติเมตร ฐานล่างกว้าง 36.5 เซนติเมตร ความสูงรวมฐาน 72 เซนติเมตร

พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 2 มีพุทธลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระกรณียาว ขมวดพระเกศาไม่ปรากฏชัด รัศมีทรงกรวย พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกใหญ่ พระวรกายค่อนข้างอวบ สังฆาฏิเป็นแผ่นเล็กปลายจรดพระนาภี ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา พระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลลาในพุทธลักษณะปางมารวิชัย ประทับอยู่บนฐานเตี้ย ที่ฐานมีลวดลายแกะสลักเป็นหางนาคที่พันมาจากด้านข้างทั้งสองด้านแล้วมาพันม้วนกันเป็นปมที่ฐานด้านหน้าองค์พระ เนื้อพระเศียรแกะสลักเป็นเศียรนาค 3 เศียร นาคเศียรกลางมีขนาดใหญ่ ด้านหลังแกะสลักเป็นลำตัวนาค 2 ตัวชูคอพันกันขึ้นมาจากฐาน มีการทำเป็นลายเกล็ดนาคชัดเจน แต่ส่วนบนลำตัวนาคชำรุดผุกร่อนหาย ที่ฐานด้านข้างองค์พระยังมีการเจาะรูข้างละ 2 รูในแนวบน-ล่าง ซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องกับการใส่ห่วงปักเครื่องบูชาก็เป็นได้

ภาพที่ 2 พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 2

4. ลักษณะพุทธศิลป์พระพุทธรูปหินวัตโพธิ์ศรี หมายเลข 3

พระพุทธรูปหินวัตโพธิ์ศรี หมายเลข 3 เป็นพระพุทธรูปหินทรายแกะสลัก ปางนาคปรก องค์พระมีขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 11 เซนติเมตร ฐานล่างกว้าง 13 เซนติเมตร ความสูงรวมฐาน 46 เซนติเมตร

พระพุทธรูปหินวัตโพธิ์ศรี หมายเลข 3 มีพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ พระกรรณยาว รัศมีทรงกรวย พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก สังขاطิเป็นแผ่นเล็กปลายจรดพระนาภี ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา พระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพล่าในลักษณะพระพุทธรูปปางมารวิชัย ประดิษฐานอยู่บนฐานสูง ด้านหน้าไม่มีลวดลายแกะสลัก เนื้อพระเศียรแกะสลักเป็นเศียรนาคขนาดใหญ่ 1 เศียรชูคอขึ้นมาจากฐาน สลักในอาการอ้าปากกว้างเห็นฟันชัดเจน ตานาคมีขนาดใหญ่ มีรูจุมก 2 รูอยู่เหนือปากนาคด้านบน มีการสลักนูนต่ำเป็นลำตัวนาคพันไปมาหลายรอบ บริเวณพระวรกายองค์พระและผิวนาคมีรอยคราบรักสีดำ สันนิษฐานว่าเดิมคงเป็นพระพุทธรูปลงรักปิดทอง

ภาพที่ 3 พระพุทธรูปหินวัตโพธิ์ศรี หมายเลข 3

ภาพที่ 4 พระพุทธรูปหินวัตโพธิ์ศรี หมายเลข 4

5. ลักษณะพุทธศิลป์พระพุทธรูปหินวัตโพธิ์ศรี หมายเลข 4

พระพุทธรูปหินวัตโพธิ์ศรี หมายเลข 4 เป็นพระพุทธรูปหินทรายแกะสลัก ปางนาคปรก องค์พระมีขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 18.5 เซนติเมตร ฐานล่างกว้าง 23 เซนติเมตร ความสูงรวมฐาน 33.5 เซนติเมตร

พระพุทธรูปหินวัตโพธิ์ศรี หมายเลข 4 มีพุทธลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างกลม ส่วนพระโอษฐ์และพระนาสิกขำรูด พระกรรณยาว รัศมีทรงกรวย สังขاطิเป็นแผ่นใหญ่ปลายจรดรัดประคด พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา พระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพล่า แบบพระพุทธรูปปางมารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิราบอยู่บนฐานราบ ด้านหลังไม่มีการสลักลวดลาย

เหนือพระเศียรมีร่องรอยคราบรักสีดำปรากฏอยู่เป็นรูปเศียรนาค จึงทำให้ทราบว่า พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก แต่ส่วนที่เป็นนาคไม่ได้แกะสลักบนเนื้อหิน หากแต่ มีการปั้นรักขึ้นเป็นรูปนาคแทน นอกจากนี้ บริเวณพระวรกายองค์พระและด้านหลังมีรอยคราบรัก สีดำ สันนิษฐานว่าเดิมคงเป็นพระพุทธรูปปางรักปิดทอง ด้านหลังยังมีห่วงเหล็กและรูคล้ายที่เสียบ ห่วงเหล็กอยู่ด้านล่างในแนวเดียวกัน สันนิษฐานว่าอาจเป็นห่วงที่ใช้ปักฉัตรกางกั้นเหนือองค์พระ

6. ลักษณะพุทธศิลป์พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 5

พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 5 เป็น พระพุทธรูปหินทรายแกะสลัก ปางสมาธิ องค์พระมีขนาดหน้า ตักกว้างประมาณ 12 เซนติเมตร ฐานล่างกว้าง 14 เซนติเมตร ความสูงรวมฐาน 29 เซนติเมตร

พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 5 มีพุทธลักษณะ พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระกรรณยาว ขมวดพระเกศาซึ่งปั้น จากรักมีขนาดเล็กและถี่ รัศมีทรงเปลวแต่ส่วนปลายหักขำรูป ส่วนพระโอษฐ์และพระนาสิกขำรูป สังขاطิเป็นแผ่นใหญ่ปลาย จรดรัตประคด ประทับนั่งขัดสมาธิราบอยู่บนฐานราบ บริเวณ พระวรกายองค์พระและผิวหินทรายด้านหลังองค์พระมีรอย คราบรักสีดำปรากฏอยู่บางส่วน สันนิษฐานว่าเดิมคงเป็น พระพุทธรูปปางรักปิดทอง

ภาพที่ 5 พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 5

7. ลักษณะพุทธศิลป์พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 6

พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 6 เป็นพระพุทธรูปหินทรายแกะสลัก ปางมารวิชัย องค์พระมีขนาดหน้าตักกว้าง 11.5 เซนติเมตร ฐานล่างกว้าง 14.5 เซนติเมตร ความสูงรวมฐาน 26 เซนติเมตร

ภาพที่ 6 พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี
หมายเลข 6

พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 6 มีพุทธลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างกลม ไม่ปรากฏพระกรรณและขมวดพระเกศา ส่วนรัศมีหักชำรุดครึ่งหนึ่ง พระโอษฐ์และพระนาสิกชำรุด สังขاطิเป็นแผ่นปลายจรดพระนาภี ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา พระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ประทับเหนือฐานสูง มีการสลักเป็นเส้นรอบส่วนฐานทุกด้าน 2 เส้น ด้านข้างและด้านหลังมีการขัดแผ่นหินจนเรียบเนียน

พระพุทธรูปองค์นี้ถูกนำมาใช้เป็นพระพุทธรูปเสียงทาย ให้ชาวบ้านที่มากราบไหว้ขอพรหลวงพ่อบุทธศรีวิชัยได้ใช้ในการอธิษฐานยกเสียงทายอยู่ในโบสถ์วัดโพธิ์ศรี

8. อภิปรายผล

เมื่อพิจารณาจากพุทธลักษณะของพระพุทธรูปหินทรายแกะสลักภายในโบสถ์วัดโพธิ์ศรี พบว่า พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 4 พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 5 และพระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 6 มีลักษณะพระพักตร์คล้ายกับพระพุทธรูปปูนปั้นภายในถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 (สุรศักดิ์ ศรีสำออง, 2545) ดังปรากฏข้อความในจารึกวัดถ้ำสุวรรณคูหา (กรมศิลปากร, 2529) ทั้งนี้ เมืองหนองบัวลำภูกับวัดถ้ำสุวรรณคูหายังมีเส้นทางโบราณที่เชื่อมต่อกันอีกด้วย (พงษ์ศักดิ์ อัครวัฒนากุล, 2558)

เมื่อพิจารณาจากลักษณะของนาครที่ปรกองค์พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 1 พระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 2 และพระพุทธรูปหินวัดโพธิ์ศรี หมายเลข 4 มีความใกล้เคียงกับลักษณะของนาครที่ปรกพระพุทธรูปศิลาปะล้านช้าง ที่สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 23-25 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2555)

ที่น่าสนใจคือ พระพุทธรูปหินทรายในวัดโพธิ์ศรีมีการพบร่องรอยการลงรักปิดทอง และการเชื่อมท่วงสำหรับใช้ในการอัญเชิญเคลื่อนย้ายและการปักฉัตรไว้ด้านหลัง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า

พระพุทธรูปหินทรายในวัดโพธิ์ศรีกลุ่มนี้น่าจะเป็นพระพุทธรูปสำคัญที่อาจจะสร้างด้วยช่างฝีมือที่มีความสัมพันธ์กับราชสำนักล้านช้างก็เป็นได้

9. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาลักษณะทางพุทธศิลป์ผู้เขียนสันนิษฐานว่า พระพุทธรูปหินทรายในวัดโพธิ์ศรีเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง กำหนดอายุได้ประมาณพุทธศตวรรษที่ 22-24 ซึ่งเป็นช่วงเวลาในเมืองหนองบัวลำภูมีความรุ่งเรืองทางด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างงานศิลปกรรม (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2558) และน่าจะเป็นพระพุทธรูปที่เคยมีความสำคัญอย่างมากมาก่อน

แต่อย่างไรก็ดี เนื่องจากความขาดแคลนของเอกสารหลักฐานประวัติศาสตร์ ข้อมูลทางด้านโบราณคดีและความชัดเจนทางด้านศิลปกรรม ผลการวิเคราะห์ศึกษาของผู้เขียนที่ปรากฏในบทความนี้ จึงยังไม่ใช่เป็นข้อยุติทางวิชาการ และจำเป็นต้องศึกษาค้นคว้ากันต่อไป

นอกจากนี้ พระพุทธรูปหินทรายในวัดโพธิ์ศรียังมีความสำคัญในฐานะมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนาในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็น “มรดกแห่งศรัทธา” การให้ความเคารพศรัทธาในฐานะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน ซึ่งควรที่จะได้รับการศึกษารวบรวมองค์ความรู้หรือข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อต่อยอดขยายผลการศึกษาและบูรณาการโดยแปลงองค์ความรู้เหล่านั้นมาเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นให้มั่นคงและยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2529). **จารึกในประเทศไทย เล่ม 5 อักษรขอม อักษรธรรม และอักษรไทย พุทธศตวรรษที่ 19-24**. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- ธีระวัฒน์ แสนคำ. (2558). พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนโบราณเมืองหนองบัวลำภู. **วารสารพื้นถิ่นโขง ซี มูล 1(1)**. 27-58.
- ประภัสสร ชูวิเชียร. (2557). **ศิลปะลาว**. กรุงเทพฯ : มติชน. พงษ์ศักดิ์ อัครวัฒนากุล. (2558). **แหล่งศิลปกรรมบนเส้นทางแผนที่โบราณจากเมืองหนองบัวลำภูถึงเมืองเวียงจันทน์**. อุดรธานี : ศูนย์การเรียนรู้พุทธศิลป์ถิ่นอีสาน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2555). **เจดีย์ พระพุทธรูป stupedaim ลิม ศิลปะลาวและอีสาน**. กรุงเทพฯ : มิว
เซียมเพรส.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2554). **พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย**. กรุงเทพฯ : เมือง
โบราณ.

สุรศักดิ์ ศรีสำอาง. (2545). **ลำดับกษัตริย์ลาว**. กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติ กรมศิลปากร.